

PLATUSIS LIETUVOS METRAŠČIŲ SAĖADAS

Apie Romos kunigaikštį Palemoną ir kaip jis įsikūrė Žemaitijoje

Kunigaikštis, vardu Apolonas¹, taip pat buvęs tame mieste, bėgo su jais, viską pasiėmęs, o su juo – penki šimtai vien Romos patricijų. Tarp jų saloje pasirodė besančios keturios Romos patricijų giminės: Kentauro herbo² – Dausprungas³, Stulpų herbo⁴ – Prosperas Cezarinis⁵, Meškos herbo⁶ – Julijonas, o Rožės herbo⁷ – Hektoras.

Ir išplaukė jis Viduržemio jūra, pasiėmęs su savimi vieną astronomą, kuris nusivokė apie žvaigždes. Plaukė jie laivais per jūrą į šiaurę ir, aplenkę Prancūziją ir Angliją, įplaukė į Danijos karalystę. O Danijos karalystėje įplaukė į jūrą-vandenyną ir jūra-vandenynu priplaukė žiotis, kur Nemuno upė⁸ įteka į jūrą-vandenyną.

Tuomet leidosi plaukti Nemuno upe aukštyn, į marias, vadinamas Mažosiomis, kurios dar vadinamos Nemuno mariomis⁹. O Nemuno mariomis jos vadinasi dėl tos priežasties, kad į tas marias Nemunas įteka dvylika atšakų, ir kiekviena vadinama skirtingu vardu. Iš tų dvylikos atšakų viena yra praminta Gilija.

Ir nuplaukė toliau tą atšaką aukštyn, ir priplaukė nebeišsiskojusį Nemuną, kur jis jau visas teka viena vaga. Plaukdami Nemunu aukštyn, pasiekė Dubysos upę ir, įplaukę į tą Dubysos upę, pamatė abipus aukštus kalnus, o už tų kalnų – plačias lygumas ir vešlius ažuolynus, lūžtančius nuo gausybės visokių žvėrių, visų pirma taurų, stumbrų, briedžių, elnių, stirnų, lūšių, kiaunių, lapių, voverių, šermuonėlių ir įvairių kitų, o čia pat upėse aibę nepaprastų žuvų – ne tik tų, kurios veisiasi tose upėse, bet daugybę įvairių ir nuostabių žuvų, atplaukiančių iš jūros, nes netoli Nemuno žiotys, kur Nemunas įteka į jūrą.

Prie šitų upių – prie Dubysos, prie Nemuno ir prie Jūros – apsigyveno ir ėmė daugintis. Tosios vietos prie tų didelių upių jiems labai patiko, ir tą žemę praminė Žemaitija.

Apie tris Palemono sūnus ir apie Lietuvos valstybės pradžią

Ir paskui minėtam kunigaikščiui Palemonui gimė trys sūnūs: vyriausias Barkus¹⁰, antras – Kūnas¹¹, trečias – Spera¹². Vyriausias sūnus Barkus įkūrė miestą prie Jūros upės, ir to kunigaikščio vardas

¹ Toliau šiame ir kituose metraščiuose rašoma ne Apolonas, o tik Palemonas.

Romos imperijos istorijoje žinomi keli Palemonai. Palemonas I apie 37–36 m. pr. Kr. buvo gavęs iš Romos imperatoriaus M. Antonijaus valdyti Ponto karalystę (dabartinėje Turkijoje). Jo vaikai Palemonas II, buvęs Ponto karaliumi, taip pat šio sūnus ar palikuonis M. Antonijus Palemonas iš tikro buvo tolimi Romos imperatoriaus Nerono giminės.

² Romėnai herbų neturėjo; jie atsirado Viduramžiais. Kentauras – žirgas su vyro liemeniu ir galva, paimtas iš graikų mitologijos, senovės Lietuvoje buvo Alšėnų kunigaikščių giminės ženklas.

³ Dausprungo vardas XIII a. minimas rusiškame Ipatijaus metraštyje.

⁴ Stulpų herbas, arba vadinamieji Gedimino stulpai, – trys balti ar geltoni bokštai raudoname lauke, vaizduojantys stilizuotus miesto vartus, buvo Gediminaičių dinastijos, bet pirmiausia, matyt, valstybės sostinės Vilniaus ženklas.

⁵ Prospero Cezarinio pavardė paimta iš Romos istorijos Lietuvos didikų kunigaikščių kilmei iš Romos imperatorių pabrėžti.

⁶ Meškos herbas buvo Žemaitijos ženklas.

⁷ Rožė – kunigaikščių Giedraičių giminės ženklas.

⁸ Čia turima galvoje ne pats Nemunas, o Klaipėdos sąsiauris.

⁹ Kuršių mariomis.

¹⁰ Nei Barkus, nei Kūnas, nei Spera nėra istoriniai asmenys.

¹¹ Kūno vardas turbūt pasidarytas iš Kauno vietovardžio.

¹² Speros vardas gali būti nusižiūrėtas iš Speros ežero, esančio netoli Kernavės.

susijungė su upės vardu, kuri vadinosi Jūra, o kunigaikščio vardas – Barkus, tai tas miestas imtas vadinti Jurbarku¹³.

Vidurinis sūnus Kūnas atsikėlė prie Nevėžio upės žiočių, kur įteka į Nemuną, ir įkūrė miestą, pavadino jį pagal savo vardą Kauno miestu.

O trečias sūnus Spera keliavo tolyn per girias į rytus, kur saulė teka, ir persikėlė per Nevėžio upę ir per trečią upę – Širvintą, aptiko ežerą, dabinamą pievų ir įvairių medžių, pamėgo tą vietą, apsigyveno prie to ežero ir tą ežerą pavadino savo vardu – Spera.

O Dausprungas, Kentauro herbo, keliavo Šventosios upe ir atrado labai gražią vietą, panašią į piliakalnį; ji labai jam patiko, ir jis ten apsigyveno, įkūrė miestą ir tą miestą praminė Ukmerge, o pats ėmė vadintis Deltuvos kunigaikščiu ir ten ėmė daugintis. Bet mes grįžkime atgal.

Ir viešpatavo Spera daugelį metų, buvo geras savo valdiniamis, paskui mirė, nepalikęs įpėdinių. Valdiniai, jį mylėję, jo atminimui romėnų papročiu pastatė stabą ir praminė jį Spera. O paskui tie žmonės, gyvenantys aplinkui, ėmė jam atnašauti aukas ir laikyti jį dievu. Paskiau, kai tas stabas sutrūnijo, jie garbino tą ežerą bei vietą ir laikė dievu. Vėliau nebeturėjo patys valdovo ir gyveno be valdovo. Bet grįžkime atgal.

Neilgai trukus mirė jo brolis Barkus, kuris gyveno Jurbarke, neturėdamas vaikų; jo brolis Kūnas perėmė ir tą savo brolio Barkaus dalį, ir Jurbarko miestą, ir ėmė viešpatauti toje jo dalyje.

O tasai kunigaikštis Kūnas turėjo du sūnus: vieną Kernių, o kitą Gimbutą¹⁴. Beviešpataudamas Žemaičių žemėje, ėmė stiprėti, plėstis ir pereidinėti per Neries upę į Užnerio kraštą¹⁵. Žengdamas nuo Šventosios aukštyn, atrado labai gražią vietą; jam labai patiko toji vieta, jis ten įkurdino savo sūnų Kernių ir tam miestui davė Kerniaus vardą, pavadinęs Kernave.

O paskui Kūnas mirė, ir po jo visame Užnerio krašte, ligi Latgalos¹⁶ sienos, ir ligi Užnerio Breslaujos¹⁷, ir iki pat Dauguvos upės valdė jo sūnus Kernius. O jo brolis Gimbutas Jurbarką ir Kauną, ir visą Žemaičių žemę.

Tais laikais, kai Kernius viešpatavo Užnerio pusėje, jo žmonės įsikūrė už Neries. Jie grodavo vamzdžiais, ir Kernius savo italų kalba vadino krantą, kuriame žmonių vis daugėjo, lotyniškai *litus*, o vamzdžius, kuriais grojo – *tuba*, ir, sujungę krantą su vamzdžiu, tuos savo žmones ėmė lotyniškai vadinti Litusbania. O prasti žmonės nemokėjo lotyniškai ir ėmė vadinti tiesiog Lietuva. Ir nuo to laiko valstybė ėmė vadintis Lietuva ir ėmė plėstis nuo Žemaičių¹⁸.

Apie Gedimino sapną, Vilniaus ir Trakų įkūrimą

Vieną kartą didysis kunigaikštis Gediminas išvyko iš savo sostinės Kernavės medžioti už penkių mylių, už Neries, ir rado girioje gražų kalną, apsuptą ąžuolynų ir lygumų; jam didžiai patiko, jis apsigyveno tenai, įkūrė miestą ir davė jam Trakų vardą – tenai, kur buvo Senieji Trakai; ir iš Kernavės perkėlė savo sostinę į Trakus.

Neilgai trukus, išvyko didysis kunigaikštis Gediminas medžioti už keturių mylių nuo Trakų; ir randa ties Vilnios upe gražų kalną, ant kurio užtinka didžiulį žvėrį, taurą, užmuša jį ant to kalno, kuris ir dabar tebevadinamas Taurakalniu. O kad buvo labai vėlu grįžti į Trakus, jis sustojo Šventaragio slėnyje, kur degindavo pirmuosius didžiuosius kunigaikščius, ir čia apsinakvojo. Tenai miegodamas, jis susapnavo, kad ant kalno, kuris buvo vadinamas Kreivuoju, o dabar Plikuoju, stovi didžiulis

¹³ Jurbarko vardas kilęs ne iš išgalvoto Barkaus, o nuo kryžiuočių pilies, kurią jie 1259–1260 m. pasistatė dabartinio Jurbarko vietoje ir pavadino Georgenburgu (Jurgio pilimi).

¹⁴ Kernius ir Gimbutas nėra istoriniai asmenys.

¹⁵ Užnerio kraštu čia ir toliau vadinama Lietuvos (Aukštaičių) dalis į šiaurę nuo Neries.

¹⁶ Istorinė Latgala – rytinė Latvijos dalis, bet čia Latgala reiškia visą Latviją.

¹⁷ Brėslauja (baltarusiškai Braslav) – Baltarusijos Vitebsko srities miestas (apie 50 km į rytus nuo Zarasų).

¹⁸ Istorijoje laikomasi pažiūros, kad Lietuvos valstybės užuomazga buvo ne Žemaitijoje, o Lietuvos žemėje – į rytus nuo Nemuno vidurupio arba Vilniaus krašte.

geležinis vilkas, o jame staugia tarytum šimtas vilkų. Pabudo iš miego ir tarė savo žyniui, vardu Lizdeika¹⁹, kuris buvo rastas erelio lizde, – tasai Lizdeika buvo Gedimino žynys ir vyriausiasis pagonių kunigas: „Sapnavau keistą sapną“. Ir nupasakojo viską, kas jam sapne buvo pasirodę. Tasai žynys Lizdeika tarė: „Didysis kunigaikšti, geležinis vilkas reiškia: sostinė čia stovės, o staugimas jo viduje – tai jo garsas sklis po visą pasaulį“. Ir didysis kunigaikštis Gediminas tuoj rytojaus dieną, nebeišvykdamas, pasiuntė žmonių ir įkūrė vieną pilį Šventaragyje – Žemają²⁰, o antrą – Kreivajame kalne²¹, kuris dabar vadinamas Plikuoju, ir toms pilims davė Vilniaus vardą. Ir, įkurdinęs miestą, perkėlė savo sostinę iš Trakų į Vilnių ir pirmuoju Vilniaus vaivada paskyrė savo etmoną Goštautą²², Stulpų herbo, gimusį iš Grumbio, kurį vokiečiai Kaune buvo paėmę nelaisvėn.

Iš rusėnų kalbos vertė Rimantas Jasas

¹⁹ Lizdeikos istoriškumas galutinai nenustatytas, nes patikimuose XIV a. šaltiniuose jo vardas neaptinkamas. Pagal XVI a. tradiciją, Lizdeika buvęs vienas iš Radvilų giminės pradininkų.

²⁰ Vilniaus Žemaja pilimi laikomas gynybinių įrengimų ir kitų pastatų kompleksas, buvęs Vilniuje Gedimino kalno papėdėje. Šioje vietoje sodybų žymių rasta jau iš I tūkstantmečio vidurio.

²¹ Kreivasis, arba Plikasis, kalnas tapatinamas su Trijų Kryžių kalnu (šiauriniame Vilnelės krante, priešais dabartinį Gedimino kalną). Didelė medinė Kreivoji pilis minima kryžiuočių kronikoje, 1390 m. Vilniaus puolimo aprašyme. Tuomet ji buvo sudeginta ir daugiau nebeatstatyta.

²² Iš Gedimino valdymo metų jokie Vilniaus viršininkų vardai nėra žinomi. Vilniaus vaivadų pareigybė buvo įvesta tik 1413 m., ir pirmuoju Vilniaus vaivada buvo ne Goštautas, o Albertas Manvydas, kuris pirma (1396–1412) buvo Vilniaus seniūnu. Pirmuoju Goštautų giminės atstovu tarp Vilniaus viršininkų buvo Andrius Goštautas, Vilniaus seniūnas 1387 m.